

Nieuwsbrief NZG

6(2)

Nederlandse Zeevogelgroep
Dutch Seabird Group

ISSN: 1566-6778

Texel, januari 2005

redactie Nieuwsbrief NZG: Mardik F. Leopold
p/a ALTERNAT-TEXEL, Postbus 167, 1790 AD Den Burg, Texel
e-mail mardik.leopold@wur.nl

Guido O. Keijl, Brederodestraat 16A
1901 HW Bakkum, e-mail guido@hetnet.nl

secretariaat NZG: De Houtmanstraat 46
1792 BC Oudeschild, Texel, e-mail ned.zeevogelgroep@planet.nl

Grote zee-eenden in de westelijke Waddenzee.

Het is bekend dat de westelijke Waddenzee 's winters grote hoeveelheden waterwild herbergt. Soorten als middelste zaagbek, toppereend en eidereend zijn vaak in grote aantallen aanwezig. Ook zwarte en grote zee-eenden en ijseenden zijn hier jaarlijks te vinden, maar doordat deze soorten verspreid voorkomen en vaak tussen grote aantallen eidereenden verblijven zijn ze tijdens vliegtuigtellingen vaak lastig te onderscheiden. Ook vanaf het water is het eveneens moeilijk tellen omdat deze soorten vaak zeer actief zijn en veel rondvliegen.

De meest mysterieuze soort is wel de grote zee-eend. Tijdens tellingen en observaties vanaf het inspectievaartuig m.s. Phoca van het ministerie van LNV wordt deze soort in de wintermaanden regelmatig gezien; tijdens onze reguliere tellingen wordt hij echter maar nauwelijks genoteerd omdat er geen vaste teltransecten liggen in het gebied waar de soort bij voorkeur verblijft. Naar schatting gaat het om maximaal 300 exemplaren, maar op sommige tijdstippen lijkt het er om aanzienlijk minder te gaan (maximaal 100). Het Rijksinstituut voor Kust en Zee (RIKZ) heeft de afgelopen jaren vliegtuigtellingen verricht en telde er 363 in januari 2003, een bovengemiddeld aantal. In de voorgaande tien jaar werden er nauwelijks waargenomen, met alleen in 1995, 1996 en 1997 aantallen tussen de 25-50. Kees. Swennen telde in de jaren '70 en '80 vogels op de Waddenzee en vond tijdens zijn vliegtuigtellingen vergelijkbare aantallen, variërend van enkele tot enkele tientallen en een keer een maximum van 140. Mogelijk is de soort dus recent iets in aantal toegenomen in de westelijke Waddenzee.

Grote zee-eend, westelijke Waddenzee, vanaf ms Phoca. Foto: René Pop

De grote zee-eenden houden zich vooral op in het gebied dat plaatselijk bekend is als het “zachte bed”, enkele kilometers ten oosten van Texel. Dit gebied behoort tot de grote permanent onder water staande delen van de westelijke Waddenzee. Er staat gemiddeld circa 1,8 meter water. De vraag waarom deze vogels juist in dit deel zitten bracht ons op het plan om met een happer de bodem te bemonsteren. Is de bodem of de bodemfauna hier zo bijzonder dat grote zee-eenden steeds naar deze plek terugkeren? Er is niet veel bekend over de geomorfologie van de Waddenzee en actuele gegevens over de samenstelling van het bodemoppervlak of de bodemdieren die ter plaatse leven zijn er niet. Wel is duidelijk dat Pleistocene keileemafzettingen in dit deel van de Waddenzee aan de oppervlakte aanwezig zijn, als een soort uitloper van de Hoge Berg van Texel aan de ene kant en het voormalige eiland Wieringen aan de andere kant. In hoeverre zich dergelijke keileembodems ook elders in de Waddenzee aan de oppervlakte bevinden is niet bekend. Mogelijk is dit een bijzondere omstandigheid die het voorkomen van de grote zee-eenden mede bepaalt.

We namen, als de gelegenheid zich voordeed tijdens de overige werkzaamheden, enkele bodemonsters op plaatsen waar we groepjes (vaak niet groter dan tien) grote zee-eenden aantroffen. In die happen vonden we naast keileem en zand ook brokken veen aan met daarin vaak zagers en boormossels en de gaten van deze borende tweekleppigen. Er ligt dus ook veen aan het oppervlak, wat de bodemstructuur ter plaatse nog diverser maakt. De zagers en boormossels waren echter niet talrijk aanwezig en het lijken ook geen voor de hand liggende prooien voor zee-eenden. Andere soorten bodemdieren werden ook niet in opvallend hoge dichtheden aangetroffen. Deze methode van onderzoek is later met Mardik Leopold, Bruno Ens en anderen van Alterra met een dichter grid herhaald en tevens werd het gebied meermalen met een lichte garnalenkor bevestigd. Hierna kon echter nog steeds geen antwoord gegeven worden op de vraag welk voedsel het is wat deze zee-eenden aan dit gebied bindt, want er werden geen bijzonder hoge dichtheden bodemdieren, garnalen of vissen aangetroffen. Wel werd opnieuw duidelijk dat er ter plaatse op de bodem een mozaïek ligt van veen, harde oude zeeklei (danwel keileem) en zand. Het veen is waarschijnlijk afgezet in de periode van 5000 tot 900 jaar geleden, een periode waarin de zeespiegel langzaam steeg. In het zand tussen (en boven?) de klei en het veen vonden we matige dichtheden van kleine strandgapers (schelpenlengte zo'n 3 cm). Overigens werden geen bodemdieren gevonden in dichtheden van betekenis. De permanente (jaar na jaar) aanwezigheid van de grote zee-eenden blijft dus nog een raadsel. De gevonden strandgapers waren alle jong en van dezelfde jaarklasse, dus waarschijnlijk varieert dit voedselaanbod tussen jaren. Mogelijk vormen lagen harde klei en veen, waar dit soort dieren niet in kunnen doordringen, de sleutel: als zo'n laag door een dun laagje zand bedekt is kunnen de bodemdieren zich ter plaatse niet diep ingraven (ze botsen op een harde laag), waardoor ze wellicht relatief makkelijk op te graven zijn voor duikende eenden. Voor duikeenden is het aanwezige voedsel ook continu beschikbaar omdat het gebied nooit droogvalt en ook weer niet bijzonder diep is. Wellicht voelen grote zee-eenden zich daarbij in het relatief weidse westelijke deel van de Waddenzee prettiger dan in delen met kusten nabij.

De precieze verklaring blijft nog uit. Misschien kunnen nadere, directe observaties duidelijkheid geven of deze eenden hier eigenlijk wel foerageren of dat ze het gebied alleen gebruiken om te rusten. Om te kunnen begrijpen wat deze eenden in de Waddenzee eten willen we ook graag magen onderzoeken van eenden die op het wad doodgaan. Daarom het verzoek aan de NSO-tellers: vind je een dode grote zee-eend, neem het beest dan in zijn geheel mee en neem contact op met Alterra (Mardik Leopold)!

Bram Fey, m.s. Phoca, Ministerie van LNV

Walvissen en dolfijnen in Nederland in de tweede helft van 2004

Jarenlang was het bijzonder om in Nederland walvisachtigen te zien. Duizenden waarnemingsuren van zeetrekters in de jaren 70 en 80 van de vorige eeuw leverden maar af en toe een waarneming van een bruinvis *Phocoena phocoena* op en andere soorten ontbraken zo goed als geheel (Camphuysen 1982). De laatste jaren kijkt niemand meer op van meldingen van de meest uiteenlopende soorten. Ook in 2004 was het weer prijs. Meldingen uit het Nederlands-Belgische kustgebied werden ontvangen van een kleine walvis (2x), **potvis** *Physeter macrocephalus* (2 stuks), **griend** *Globicephala melas* (2x), **tuimelaar** *Tursiops truncatus* (8x), **gestreepte dolfijn** *Stenella coeruleoalba* (1x), **gewone dolfijn** *Delphinus delphis* (6x), **witsnuitdolfijn** *Lagenorhynchus albirostris* (7x) en diverse ongedetermineerde dolfijnen (5x).

Het betreft hier in een aantal gevallen herhaalde meldingen van dezelfde dieren of groepen dieren, maar we mogen zo'n enorme verscheidenheid gerust ongewoon noemen. De eerste waarneming op zee (J. Goedbloed, 3 augustus 2004) betreft een **griend** bij Dishoek in Zeeland (tabel 1). Dit geval kon niet met foto's worden gedocumenteerd, maar de beschrijving maakt het waarschijnlijk dat het om deze soort ging. Solitaire grienden zijn ongewoon, om maar niet te zeggen abnormaal, maar de waarneming werd niet gevolgd door een stranding. Ook E. Stienen en M. van der Walle van het Belgisch Instituut voor Natuurbehoud zien twee en een halve maand later een waarschijnlijke **griend** tijdens zeevogeltellingen op de Gootebank.

Gestrande gestreepte dolfijn, Brouwersdam, 14 november 2004 (via Jaap van der Hiele).